

СТАНОВИЩЕ
за дисертационния труд на Александър Костов
**„От занаят към професия: Инженерството на Балканите от началото на XVIII в.
до Първата световна война ”**

Дисертацията на Ал. Костов е първото по рода си задълбочено и обхватно проучване на балканските особености на един типичен за Модерната епоха феномен, а именно — „раждането” и утвърждаването на инженерната професия (в най-широкия смисъл на това понятие) като част от по-общия процес на трансформиране на занаятите в професии, започнал в Европа още през XVII-XVIII в. успоредно с научната и индустриалната революции. Така поставена, темата безспорно е едно голямо предизвикателство, тъй като досега е била третирана само в тесни национални, както и в повече или по-малко ограничени хронологически рамки. Ето защо появата на едно изследване като това на Ал. Костов, което вече се нагърбва с амбициозната задача да представи една интегрална картина на явлениято в неговите широки балкански граници и в неговата над двувековна динамика, от началото на XVIII – ото столетие до Първата световна война, заслужава подчертано внимание.

Макар и на пръв поглед твърде „частна”, темата на дисертацията в действителност е изключително комплексна, тъй като в края на краищата представлява елемент от големия и многоаспектен проблем за модернизацията на Балканите: за нейното съдържание, характерни особености, темпове и периодизация, за нейните герои и „антигерои”, за вътрешните и външните ѝ стимули и предпоставки, а и, не на последно място, за конкретните измерения на изоставащото/„догонващо” спрямо Европа балканско развитие. Не може да бъде изненада, следователно, че към своята тематика Ал. Костов подхожда именно като към неразривна част не само от балканския, но и от общо-европейския модернизационен дискурс. Същественото обаче е това, че при Костов този подход е изпълнен с реално съдържание, а не се изчерпва само с обичайното за много съчинения бегло и съвсем схематично маркиране на европейския „фон”. В тази връзка веднага искам да подчертая, че от особена важност за осмислянето на балканската фактология, залегнала в същинското изложение на дисертационния труд, са онези страници от Предговора, в които авторът прави преглед на основните етапи на професионализиране на инженерството в Западна Европа през XVIII в.- XIX в. и очертава контурите на ясно оформилите се по онова време два различни модела на професионализация: по-индустриално ориентирания и либерален по дух английски модел, който се характеризира с голяма толерантност към непритежаващите формално образование „практици”, и далеч по-„етатисткия” френски модел, чийто генезис е тясно свързан с военното дело и който отрано залага високи образователни изисквания към инженерно-техническите кадри. Именно вторият модел, както по-нататък авторът убедително ще съумее да покаже, става доминиращ из кажи-речи цяла Европа, в т.ч. и на Балканите. Освен със стабилни европейски репери, спрямо които се оценяват протичащите на Балканите процеси, изследването може да се похвали и с една сериозна теоретична рамка, заимствана от социологическата наука. Възприетият от Ал. Костов „интеракционалистски” подход, наблягащ на историчността на процеса на професионализация, но обогатен с елементи и от т.нар. „функционален” модел, се оказва твърде подходящ за интерпретирането на конкретната балканска емпирична материя, с която авторът борави.

Трудът на Ал. Костов стъпва върху една респектираща библиографска и изворова основа. Скрупозноно е проучена и вкарана в оборот кажи-речи цялата

релевантна към проблематиката литература - както публикувани извори, така и изследвания. Става дума за един наистина впечатляващ обем от заглавия на основните европейски и балкански езици. В допълнение са привлечени и материали от някои балкански, в т. ч. български, и западно-европейски архиви. Богатството на събраната информация е дало възможност за достигане до една цялостна и фактологически много плътна реконструкция и за убедително очертаване както на водещите общобалкански тенденции, така и на вътрешните своеобразия в периметъра на изследвания ареал.

Следвайки логиката на общото историческо развитие на Балканите, макро-структурата на дисертацията е подчинена на хронологическия принцип. Съответно, първата глава на труда е посветена на пред-реформения период на Османската империя, от началото на XVIII в. до 20-те г. на XIX в.; втората се занимава с 20-те - 70-те г. на XIX в. - епохата на Танзимата, на консолидацията на балканските нации и на наченките на модерно държавно строителство на Балканите, докато третата глава покрива периода на изграждане на съвременните балкански национални държави от 70-те г. на столетието до Първата световна война. Във всяка една от главите обаче материалът е разпределен на, така да се каже, национално-държавен принцип. Тази организация на материята, при все че води до известна асиметрия в дължината на отделните части, в крайна сметка може да се окаже като твърде сполучлива, тъй като позволява процесът на професионализация на инженерството да се покаже в неговата еволюция, като се открият приликите и отликите между балканския регион като цяло – от една страна, и останалата част от Европа – от друга страна, и същевременно се очертаят, посредством компаративен анализ, спецификите в протичането на този процес сред отделните балкански народи.

Несъмнен „плюс“ на изложението е, че Ал. Костов нито за момент не губи фокуса на текста. Изследването му си остава открай докрай центрирано върху трите обявени още в самото начало на дисертацията главни пунктове, по които се разгръща историческият анализ, а именно - обучението, практическата реализация и професионалната организация на инженерно-техническите кадри. В резултат на тази авторова самодисциплина през целия текст преминават няколко запомнящи се линии, очертаващи в последна сметка и кръга на най-важните дисертационни приноси, които аз бих синтезирала по следния начин:

1. Детайлно е проследен дългият и лъкатушен път, по който минава създаването и утвърждаването на Балканите на специализирани образователни институции от различните степени в областта на техническите науки;
2. Представено е относително мудното налагане на стандартизирани държавни изисквания в техническата сфера, като едновременно с това е разкрито продължилото през целия изследван период съжителство в практиката на притежателите на дипломи и на неполучилите академична квалификация занаятчии „самоуци“, и е демонстрирана дълго проточилата се във времето доминация на чуждите и подготвените в чужбина инженерни кадри за сметка на местните специалисти;
3. Осветлено е по-бавно кристализиращото сред балканската инженерно-техническа интелигенция професионално самочувствие и самосъзнание, и съответно - доста закъснялото, в сравнение със Западна Европа, учредяване на професионални сдружения. Паралелно с това обаче е показано как, в епохата на новопроходящата на Балканите модерна индустрия, професионалната група на инженерите съумява доста бързо да се позиционира на едно престижно място в социалната йерархия.

4. Очертани са всички нюанси, характеризиращи протичането на гореупоменатите процеси в отделните балкански страни, като е акцентирано на нарастващата роля на националната държава в качеството ѝ на главен агент на модернизационните промени – роля, достигнала своя пик в периода, непосредствено предшестваш Първата световна война.
5. Натезаващата на моменти суховата фактология е разнообразна с умело вплетени в хода на изложението кратки исторически „портрети” на мнозина ярки представители на балканската инженерно-техническата мисъл и дело, които не само че допринасят за по-пълното постигане на целите на изследването, но и придават повече живот на текста.
6. В дисертацията на Ал. Костов, според мен, много фино и ненаатрапчиво е прокарано и внушението (при все че, в интерес на истината, то никъде не е експлицитно изказано), че колкото и балканските страни да са закъснели в своето модернизационно развитие, включително и по отношение на инженерната професионализация, те все пак успяват в доста кратки срокове, особено в десетилетията преди Първата световна война, да скъсят забележимо, макар и далеч не изцяло, дистанцията, която ги отделя от Западна Европа.

Към рецензирания труд, който е изпълнен на едно високо професионално равнище, нямам никакви сериозни забележки, които да си струва да бъдат упоменати тук. Ще си позволя една-единствена препоръка, която отправих и при предварителното обсъждане, и която авторът евентуално би могъл да вземе предвид при публикуването на своето съчинение. Става дума за това, че според мен работата само би спечелила от едно засилване на „културологичния” елемент в нея, така че по-осезателно да изпъкне идейният контекст, в който се развиват описаните в дисертацията процеси. Визирам неща като постепенното налагане както в Европа, така по-късно и на Балканите, на респекта към позитивното знание, на идеята за прогреса (вкл. и за техническия прогрес) и прочие мисловни конструкти, които имат косвено отношение към темата за прехода от занаяти към инженерството.

В заключение искам да заявя увереността си, че пред нас е един мащабен труд, почиващ на солидна теоретична и емпирична основа; труд, оригинален като замисъл, качествен като реализация и безспорно приносен. Тази оценка ми дава основание без никакви резерви да гласувам за това - на Александър Костов да бъде присъдена степената „доктор на историческите науки”.

София, 9 януари 2013 г.

Доц. д-р Олга Тодорова: